

ПРАВО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЦЬОГО ПРАВА

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-11.07>

ЛЮДМИЛА КОНДРАТ'ЄВА

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна

Анотація. Статтю присвячено праву неповнолітньої особи на правничу допомогу, що закріплене безпосередньо в статті 59 Конституції України. На підставі аналізу нормативно-правових актів законодавства України автором акцентується увага на тому, що держава гарантує дотримання цього права, встановлює законодавчі процедури його реалізації, зокрема зобов'язує органи державного апарату, посадовців у встановлені законодавством строки реагувати на порушення цього права та вживати термінові заходи, що сприятимуть запобіганню порушенню прав неповнолітніх, особливо в сімейних правовідносинах. На думку авторки статті, необхідною умовою реалізації неповнолітньою особою своїх прав, свобод та інтересів у будь-яких правовідносинах є гарантування державою отримання професійної правничої допомоги адвоката, адже життєві ситуації, у яких може опинитися неповнолітній, потребують дотримання чинного законодавства, а його незнання може призвести до негативних наслідків. Відсутність спеціальних юридичних знань повинна бути компенсована професійною допомогою правника. У статті зазначається, що професійна правничка допомога адвоката в суді існує у вигляді судового (цивільного процесуального представництва). При цьому неповнолітня особа не позбавляється права особистої участі в процесі розгляду та вирішення справи щодо неї в суді. Разом із тим авторка статті розмежує поняття «надання професійної правничої допомоги» та «представництво особи в суді», які не є тотожними, оскільки передбачають різний суб'єктний склад. Так, надавати професійну правничу допомогу згідно з чинним законодавством можуть адвокати, тоді як процесуальне представництво здійснюють законні представники, адвокати або будь-які інші особи, визначені законом у певних правовідносинах. Авторка поділяє думку науковців-фахівців із цивільного процесу про те, що право на правничу допомогу адвокатом слід розцінювати як процесуальне, а не матеріальне право. І як результат, робиться висновок про те, що реалізація права на правничу допомогу заснована на дотриманні принципів рівності всіх перед законом і судом та відсутності дискримінації за ознакою віку особи.

Ключові слова: неповнолітня особа, професійна правничка допомога, процесуальне представництво, адвокат, правник, представництво, адвокат дитини, суб'єкти надання безоплатної правничої допомоги, цивільний процес.

THE RIGHT OF A MINOR PERSON TO LEGAL ASSISTANCE AND EXERCISE OF THIS RIGHT

UDC 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-11.07>

LYUDMYLA KONDRATIEVA

Candidate of Juridical Sciences,

Associate Professor at the Department of Procedural Law

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Abstract. The article is devoted to the right of a minor to legal aid, which is enshrined directly in Article 59 of the Constitution of Ukraine. Based on the analysis of regulatory legal acts of the legislation of Ukraine, the author emphasizes that the state guarantees compliance with this right, establishes legislative procedures for its implementation, in particular, obliges state apparatus bodies and officials to respond to violations of this right within the time limits established by law and take urgent measures that will help prevent violations of the rights of minors, especially in family legal relations. According to the author of the article, a necessary condition for a minor to exercise his rights, freedoms and interests in any legal relations is the state's

guarantee of obtaining professional legal aid from a lawyer, because life situations in which a minor may find himself require compliance with current legislation, and ignorance of it can lead to negative consequences. The lack of special legal knowledge should be compensated by the professional assistance of a lawyer. The article notes that professional legal assistance by a lawyer in court exists in the form of judicial (civil procedural representation). In this case, a minor is not deprived of the right to participate in the process of considering and resolving a case concerning him in court. At the same time, the author of the article distinguishes between the concepts of "providing professional legal assistance" and "representation of a person in court", which are not identical, since they imply a different subject composition. Thus, according to the current legislation, lawyers can provide professional legal assistance, while procedural representation is carried out by legal representatives, attorneys or any other persons defined by law in certain legal relations. The author shares the opinion of scholars-specialists in civil procedure that the right to legal assistance by a lawyer should be regarded as a procedural, not a substantive right. As a result, the conclusion is made that the implementation of the right to legal assistance is based on compliance with the principles of equality of all before the law and the court and the absence of discrimination on the basis of a person's age.

Key words: minor, professional legal aid, procedural representation. Lawyer, lawyer, representation, child's lawyer, entities providing free legal aid, civil process.

У сучасному суспільстві, де стрімко розвиваються новітні технології та постійно змінюються соціальні норми, питання захисту прав та інтересів неповнолітніх осіб стає особливо гострим. На жаль, останніми роками, і це пов'язано не тільки з війною в Україні, спостерігається зростання кількості випадків порушення прав дітей, зокрема в сімейних правовідносинах, що призводить до необхідності судового захисту прав дитини. Справи, що стосуються прав та інтересів неповнолітніх, часто мають складну юридичну природу. Самостійно розібратися в них і захистити свої права дитині буває практично неможливо. Складні життєві ситуації стають для дітей джерелом сильного психологічного тиску. Їм складно впоратись з емоціями, сконцентруватися на вирішенні проблеми та правильно вибудувати лінію захисту. Ось чому на допомогу дитині повинен прийти кваліфікований юрист, який спеціалізується на справах за участі неповнолітніх, володіє необхідними знаннями й досвідом в галузі юриспруденції та може надати правничу допомогу. Правнича допомога, що надається особі професійним правником, є різноплановою, різниться за своїм змістом, межами наданих послуг, формою надання послуг, їх оплатністю. Така допомога може передбачати юридичні консультації, підготовку процесуальних документів, роз'яснення позиції як вітчизняного, так і міжнародного законодавства, судову практику з означених проблем і безпосереднє здійснення представництва не тільки в судах, а також у будь-яких адміністративних органах. Тому правильним буде вважати, що закріплене Конституцією України право на правничу допомогу – це обов'язок держави перед особою, а в разі потреби перед неповнолітньою особою, надати можливість отримати професійну підтримку з боку адвоката в необхідній формі й обсягах, обумовлених життєвою ситуацією, що склалась.

Питанням права неповнолітніх на правничу допомогу, зокрема її надання професійними представниками, а саме адвокатами, в цивільному судочинстві не приділялося належної уваги в наукових працях українських вчених, дослідженню підлягали тільки певні питання, пов'язані з представництвом неповнолітніх у судах, що підіймалися вченими-процесуалістами, зокрема С. С. Бичковою, А. О. Булгаковим, Т. Б. Вільчик, К. В. Гусаровим, В. В. Кломаровим, О. Ю. Русиним, В. О. Святоцькою, О. Г. Юшкевич та іншими. Окремі питання захисту прав неповнолітніх осіб адвокатом були предметом дослідження М. Буремського, Н. Навроцької, Т. Симоненко. Значний внесок у дослідження поняття «адвокат дитини» здійснили вітчизняні адвокати Г. Гаро, Т. Гнатюк, Л. Гретченко, Д. Незвіський, П. Пархоменко, С. Савицька.

Мета статті полягає в дослідженні права неповнолітньої особи на правничу допомогу, що надається професійним представником – адвокатом. Відповідно до мети дослідження потребують вирішення такі **завдання**: аналіз чинного законодавства у сфері надання правничої допомоги, зокрема, неповнолітнім особам; особливість надання такої допомоги адвокатом, алгоритм такої допомоги відповідно до віку особи; думки науковців щодо етичних і психологічних аспектів правничої допомоги.

Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р. (ETS № 160) передбачає у найвищих інтересах дітей підтримку їхніх прав і надання дітям процесуальних прав та сприяння здійсненню ними цих прав шляхом забезпечення становища, за якого діти особисто або через інших осіб чи органи поінформовані та допущені до участі в розгляді судовим органом справ, що їх стосуються [1].

Стаття 3 Конвенції про права дитини встановлює, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [2]. Згідно зі статтею 152 Сімейного кодексу України дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій [3]. Відповідно до частини 2 статті 3 Закону України «Про охорону дитинства» [4] держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правничої допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» [5], стаття 3 якого визначає право на безоплатну правову (правничу) допомогу як гарантовану Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також у певних випадках і безоплатну вторинну допомогу. Важливість дотримання принципу якнайкращих інтересів дитини підкреслюється і в Конвенції ООН про права дитини.

Одним із головних пріоритетів роботи структури щодо надання як первинної, так і вторинної безоплатної правничої допомоги в Україні є захист прав дітей, зокрема постраждалих від воєнних злочинів, забезпечення їх доступу до правових послуг, а також поширення правової інформації про їхні права та соціальні гарантії. Яскравим підтвердженням цієї тези є прийняття Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги» від 10 квітня 2023 року [6], який набув чинності 3 серпня 2023 року.

Надання правничої допомоги щодо захисту прав, свобод та інтересів неповнолітніх осіб під час розгляду та вирішення цивільної справи в суді реалізується у формі судового представництва (цивільного процесуального представництва), що не позбавляє особу права на особисту участь у судовому засіданні. Як свідчить судова практика, неповнолітні не проявляють такої ініціативи. Тому участь адвоката як представника в таких випадках пояснюється неможливістю особистої участі малолітнього / неповнолітнього в цивільному процесі (вік особи, страх перед дорослими), так і необхідністю отримати кваліфіковану професійну допомогу в скрутних життєвих ситуаціях. Як справедливо зазначають фахівці із цивільного процесуального права, цивільне (судове) представництво – це правовідносини, в силу яких одна особа (представник) виконує на підставі повноваження, яке видане йому законом, статутом, положенням чи договором, процесуальні дії в цивільному судочинстві в інтересах іншої особи (довірителя), які спрямовані на захист порушених, оспорюваних і невизнаних прав та інтересів іншої особи, державних чи суспільних інтересів, унаслідок чого у представника виникає комплекс процесуальних прав та обов'язків [7, с. 201–202].

Логічним є запитання, чи може неповнолітня особа, яка досягла 14 років і згідно із сімейним законодавством (ч. 1 ст. 18 СК) визнається суб'єктом сімейних правовідносин, а також наділяється цивільною процесуальною дієздатністю і може здійснювати цивільні процесуальні права в суді у справах, що виникають із відносин, у яких вона особисто бере участь (ч. 2 ст. 47 ЦПК), самостійно укласти угоду з адвокатом про надання юридичних послуг? У цьому контексті доцільним є посилання на статті 31, 32 ЦК України, що надають можливість неповнолітньому укладати угоди цивільно-правового характеру. У зв'язку із зазначеним вважаємо, що право на правничу допомогу адвокатом слід розцінювати як процесуальне, а не матеріальне право. Підтвердженням цьому є статті 15 ЦПК в цілому, а частина 2 статті 15 ЦПК, зокрема, констатує, що представництво в суді як вид правничої допомоги здійснюється суто адвокатом. Тому, на думку К. В. Гусарова та А. О. Булгакова [8, с. 178–189] нормативне регулювання правового статусу неповнолітньої особи в цивільному матеріальному та в цивільному процесуальному праві не є ідентичним щ огляду на різні предмети правового регулювання правовідносин у вказаних галузях права. Автори вважають, що користування неповнолітньою особою правничою допомогою адвоката в разі укладення договору про надання юридичних послуг для захисту своїх прав в суді не тягне за собою обов'язкового укладення з адвокатом письмової угоди щодо представництва в суді. Останнє не суперечить нормам статей 31, 32 ЦК, що регулюють зміст дієздатності неповнолітніх у цивільному матеріальному, а не в процесуальному праві. Наявність професійного представника у неповнолітньої особи не суперечить діям суду щодо залучення до процесу законного представника малолітньої / неповнолітньої особи.

Згідно із Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» усі діти визнаються суб'єктами права на безоплатну вторинну допомогу та мають право на всі види правових послуг, передбачених частиною 2 статті 13, а саме: захист, здійснення представництва інтересів в судах, державних органах та органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання процесуальних документів. Звернення про надання одного з видів правових послуг в інтересах дітей подається їх законними представниками за місцем фактичного проживання дитини або її законних представників незалежно від реєстрації місця проживання. Слід також звернути увагу законних представників дитини на те, що вони можуть звернутись в інтересах дитини до вказаних центрів із будь-яких питань захисту їх прав, зокрема з питань, пов'язаних із позбавленням батьківства, стягненням аліментів, встановленням батьківства тощо.

Окремо слід зупинитися на порядку подання звернення про надання безоплатної вторинної допомоги дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Згідно із частиною 3 статті 18 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», звернення про надання БВПД, що стосуються дітей, подаються їх законними представниками, патронатними вихователями, а щодо питань, звернення з якими до суду дозволяється з 14 років, – особисто дітьми, які досягли 14 років, або їх законними представниками, патронатними вихователями за місцем фактичного проживання дитини або її законних представників, патронатних вихователів незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. На практиці, на жаль, зустрічаються непоодинокі випадки, коли малолітня / неповнолітня дитина, яка перебуває в неординарних, непередбачуваних ситуаціях, потребує допомоги фахівця з питань права, оскільки рідні батьки, які є їхніми законними представниками, не хочуть обтяжувати себе зверненням до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або будь-яким іншим способом вирішити ситуацію, що склалась. Отже, застереження, що містяться в статті 18 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», що стосуються законних представників, патронатних вихователів, які окреслені як особи, що можуть звернутися до фахівців з права з метою одержання правових послуг для захисту прав малолітніх / неповнолітніх, може обмежити право останніх на отримання безоплатної вторинної допомоги в цивільному процесі. Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду в постанові у справі № 369/13467/20 [9] від 16 червня 2021 року надав роз'яснення, за яких умов адвокат має право представляти неповнолітню особу в суді без згоди батьків. Так, неповнолітня особа, яка досягла 14 років, може укласти договір з адвокатом з надання правових послуг лише за згодою своїх батьків або ж усиновлювачів чи піклувальників, при цьому ВС наголосив, що відсутність такої згоди не нівелює правових наслідків укладення договору та наділення адвоката повноваженнями на представництво, окрім випадків визнання такого договору недійсним у судовому порядку. Якщо представництво в суді здійснюється в інтересах особи, яка не досягла 14-річного віку, адвокат має підтвердити перед судом згоду батьків на укладення договору про надання правничої допомоги. Представляючи особу, яка досягла 14 років, адвокат повинен надати суду документи, що підтверджують повноваження представника (ордер, довіреність), без підтвердження згоди батьків на укладення договору з адвокатом. За таких умов суд не повинен вимагати в особи, яка досягла 14-річного віку, підтвердження повноважень адвоката на підставі укладеного договору про надання правничої допомоги.

На підтвердження своєї правової позиції Верховний Суд звернув увагу на положення статей 4, 5 Європейської конвенції про здійснення прав дітей [10], згідно з якими дитина має право особисто або через інших осіб, або через уповноважені органи заявити клопотання про надання їй представника, який представлятиме її інтереси під час розгляду справи в суді у випадках, якщо національне законодавство позбавляє осіб, на утриманні яких перебуває дитина, права бути її представниками в суді через наявність конфлікту інтересів між батьками та дитиною.

Повноваження адвоката як представника, відповідно до частини 4 статті 62 ЦПК, підтверджуються такими документами: довіреністю; ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [11]; дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Ордер, наданий суду адвокатом, що містить його підпис, є належним документом, що підтверджує повноваження на право представляти неповнолітню особу в суді. Не відповідає

чинному процесуальному законодавству вимога суду про обов'язковість подання для підтвердження в суді повноважень адвоката як представника особи одночасно з ордером договору про надання правничої допомоги. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ордер є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката в суді. Разом із повноваженнями адвокат може бути притягнутий і до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а також за умисне невнесення адвокатом до ордеру відомостей щодо обмежень на вчинення певних процесуальних дій, зазначених договором про надання правничої допомоги (ст. 400-1 ККУ).

Етичні аспекти спілкування адвоката з неповнолітнім обумовлені статтею 37 Правил адвокатської етики [12], згідно з якою вік особи не може бути підставою, що виправдовує невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків стосовно цієї особи. Якщо у зв'язку з неповноліттям у дитини знижена можливість приймати виважені рішення, пов'язані зі змістом доручення, адвокат повинен намагатися підтримувати з ним нормальні стосунки, що відповідають вимогам Правил адвокатської етики. Оскільки батьки, усиновлювачі або піклувальники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам, а саме адвокату, то останній у випадку, коли законний представник (опікун або піклувальник), який діє на шкоду законним інтересам неповнолітнього, повинен: відмовитися від прийняття (або продовження виконання) доручення, яке може зашкодити інтересам неповнолітнього, і повідомити орган опіки та піклування про дії опікуна щодо дитини. Орган опіки та піклування наділений державою правом замінити законного представника дитини (ч. 3 ст. 63 ЦПК) у випадках, коли останній не має права виступати представником дитини з підстав, що передбачені законом. Для цього орган опіки та піклування звертається до суду з відповідним клопотанням. Також суд може призначити або замінити законного представника за клопотанням малолітньої або неповнолітньої особи, якщо це відповідає її інтересам (ч. 4 ст. 63 ЦПК).

Згідно із частиною 2 статті 60 ЦПК представником у суді може бути не тільки адвокат чи законний представник дитини, а й особа, яка досягла 18 років і має повну цивільну дієздатність, якщо спори виникають із трудових правовідносин або ж йдеться про малозначні спори. Конституційний Суд України вважає, що встановлення на законодавчому рівні винятків щодо представництва в суді іншими, ніж адвокат, особами може бути обумовлене особливостями певної категорії справ, правовідносин чи статусу особи, права свободи чи інтереси якої підлягають захисту. Відповідне правове регулювання щодо представництва такої особи в суді має сприяти ефективному захисту прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб (абзаци 7–10 підпункту 3.17 пункту 3 мотивувальної частини) [13]. Як зазначає автор, поняття «надання професійної правничої допомоги» не тотожне поняттю «представництво особи в суді». Надання професійної правничої допомоги здійснюють адвокати, натомість представництво особи в суді може бути здійснене за вибором особи адвокатом, або іншою особою, або державним органом. Аналіз ч. 1 ст. 132-2 Конституції України у її системному зв'язку зі статтею 59 свідчить про встановлений Конституцією обов'язок держави, який полягає в гарантуванні участі адвоката в наданні професійної правничої допомоги особі з метою забезпечення її ефективного доступу до правосуддя за кошт держави у випадках, передбачених законом (абзаци 1, 2 підпункту 2.2.1 пункту 2.2 мотивувальної частини висновку) [13].

Дуже популярним сьогодні є виокремлення серед адвокатів таких фахівців, які спеціалізуються на справах за участю неповнолітніх з метою надання останнім правничої допомоги в суді. Для означення таких осіб застосовується термін «адвокат дитини». Адвокат дитини надає правову допомогу дітям у звичайних і прийомних сім'ях із питань сімейного права, дітям, які перебувають у конфлікті та контакті із законом, проходять через будь-яку судову систему. Він надає необхідні консультації дорослим, щоб забезпечити високу якість життя дитини та задовольнити найкращі її інтереси. Найголовнішою людиною для адвоката дитини є сама дитина. Філософія адвоката дитини полягає в тому, щоб гарантувати, що батьки, опікуни будь-якої дитини отримують належні інструменти, необхідні для виховання цієї дитини, гарантуючи їй задовільне життя [14].

Право на безоплатну правову допомогу є ключовим у системі реалізації конституційних прав особи, зокрема неповнолітньої. Одним з основних пріоритетів роботи системи надання безоплатної правової допомоги в Україні є захист прав дітей, зокрема постраждалих від воєнних злочинів, забезпечення їх доступу до правових послуг, а також поширення правової інформації про їхні права та соціальні

гарантії. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» значно звузив коло представників, які можуть залучатися до надання безоплатної правничої допомоги. Такий підхід вважаємо виправданим, оскільки жоден з органів та осіб, які надають юридичну допомогу, не може замінити професійного адвоката. Діяльність адвоката має універсальний характер і ґрунтується на принципах верховенства права, гуманізму, демократизму та конфіденційності. Реалізація права на правничу допомогу заснована на дотриманні принципів рівності всіх перед законом і судом і відсутності дискримінації за віковою ознакою.

REFERENCES

1. European Convention on the Exercise of Children's Rights (ETS No. 160). Strasbourg, 25/01/1996, entry into force 01/07/2000. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/160>.
2. Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989, entered into force on 2 September 1990, in accordance with article 49. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.
3. Family Code of Ukraine dated January 10, 2002. No. 2947-III. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. On the protection of childhood: Law of Ukraine dated 04/26/2001 No. 2402-III. Database "Legislation of Ukraine". Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. On free legal aid (title in the edition of the Law of Ukraine dated 04/10/2023 under No. 3022-IX). Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/t113460?ed=2023_04_10.
6. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the simplification of access to free legal aid: Law of Ukraine. Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2023, No. 65, Article 225. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-20#Text>.
7. Civil process of Ukraine: academic course: textbook / edited by WITH. I. Fursy. Kyiv: Publisher of Furs S. Ya.: KNT, 2009. 848 p.
8. Husarov, K.V., Bulgakov, A.O. (2023). Minors as possible parties to an agreement on the provision of legal services. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. Vol. 30. No. 1. P. 178–189.
9. Resolution of the SC/CCS dated 16.06.21 in case No. 369/13467/20. Supreme Court. Cassation Civil Court. Retrieved from: <https://verdictum.ligazakon.net/document/98267310>.
10. European Convention on the Implementation of Children's Rights dated August 3, 2006, basis – 69-V. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.
11. On advocacy and advocacy: Law of Ukraine dated 07.05.2012 No. 5076-VI. DB "For the Legislation of Ukraine". Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
12. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 18.03.2004. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2004. No. 40-42. Article 492.
13. Association of Bar Associations of Ukraine: Rules of Bar Ethics dated February 15, 2019. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#T>.
14. Yushkevich, O.G. (2023). A child's lawyer in Ukraine. *Law and security*. No. 1 (88). WITH. 66–76. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.06>.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. European Convention on the Exercise of Children's Rights (ETS No. 160). Strasbourg, 25/01/1996, entry into force 01/07/2000. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/160>.
2. Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989, entered into force on 2 September 1990, in accordance with article 49. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. Про безоплатну правничу допомогу (назва в редакції Закону України від 10.04.2023 № 3022-IX). URL: https://ips.ligazakon.net/document/t113460?ed=2023_04_10.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 65, ст. 225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-20#Text>.
7. Цивільний процес України: академічний курс : підручник / за ред. С. Я. Фурси. Київ : Видавець Фурса С. Я. КНТ, 2009. 848 с.
8. Гусаров К. В., Булгаков А. О. Неповнолітні особи як можливі сторони договору про надання юридичних послуг. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 1. С. 178–189.

9. Верховний Суд. Касаційний цивільний суд : постанова ВС/КЦС від 16.06.2021 у справі № 369/13467/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/98267310>.
10. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 03.08.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
12. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.
13. З'їзд адвокатів України : Правила адвокатської етики від 15.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
14. Юшкевич О. Г. Адвокат дитини в Україні. *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 66–76. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.06>.